

НАПРЯМ 4. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

ВИНА ЯК ПІДСТАВА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Коваленко І. А.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного та публічного права

**Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна**

Отже, підставою цивільно-правової відповідальності є вина, як у формі умислу, так і у формі необережності.

У цивільному праві порівняно більшого значення має саме вина у формі необережності. У переважній більшості випадків договірна або недоговірна шкода завдається не умисно, а з необережності. Як правило, боржник (або заподіювач недоговірної шкоди) не бажає, щоб його контрагенту за договором або відповідно потерпілому було завдано шкоди. На практиці також важливого значення набуває питання щодо відмежування необережності від простого випадку. Необережність, як зазначалося, має місце у випадках, коли боржник або заподіювач недоговірної шкоди не передбачав наслідків своєї протиправної поведінки, хоча повинен їх передбачити, або передбачає ці наслідки, але має намір їх відвернути, проте не робить для цього того, що повинен зробити, чого можна від нього вимагати. Виникають запитання: як визначити у кожному окремому випадку, що міг і повинен був передбачити боржник або заподіювач недоговірної шкоди? Де та межа вимог, які ми вправі пред'явити до особи, а отже, де критерій, що дозволяє відрізнити необережність від випадку? У юридичній літературі це питання є дискусійним. На думку одних фахівців, у даному випадку має застосовуватись суб'єктивний масштаб відповідальності, на думку інших має застосовуватись об'єктивний масштаб відповідальності. Прихильники

суб'єктивного масштабу вважали, що у кожному окремому випадку слід вивчати суб'єктивні можливості даної особи, не користуючись якимось зразком для порівняння. Прихильники ж об'єктивного масштабу стверджували, що поведінку особи необхідно порівнювати з тим, як би поводи́ла себе людина, яка береться за зразок. Поведінка останньої і приймається за масштаб при вирішенні питання про відповідальність. На нашу думку, було б не правильно відмовитись від будь-якого об'єктивного критерію масштабу. Кожного разу, коли судді доводиться вирішувати питання, чи належним чином поводи́ла себе дана особа, у нього обов'язково виникає уявлення про неналежну поведінку у даних конкретних умовах. Яку ж поведінку громадянина слід обрати за взірець? Вважаємо, що об'єктивним масштабом відповідальності можуть слугувати максимальна передбачливість, максимальне напруження всіх сил та здібностей громадянина, який мав би такі самі індивідуальні особливості, що й дана конкретна особа, професія, вік, освіта, стан здоров'я тощо, у даних конкретних умовах місця та часу. Такий об'єктивний масштаб дозволяє врахувати індивідуальні особливості кожної даної особи, а отже, дозволяє на практиці реалізувати принцип вини.

Форма вини заподіювача шкоди, як правило, не впливає на розмір відшкодування. Істотного значення встановлення форми вини набуває лише у разі наявності вини в поведінці потерпілого. Цивільним законодавством встановлено, що шкода, завдана потерпілому внаслідок його умислу, не відшкодовується (ч. 1 ст. 1193 ЦК України) [215].

Якщо груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди, то залежно від ступеня вини потерпілого (а в разі вини особи, яка завдала шкоди, – також залежно від ступеня її вини) розмір відшкодування зменшується, якщо інше не встановлено законом (ч. 2 ст. 1193 ЦК України).

Відповідно до принципу законності, цивільно-правова відповідальність настає за наявності умов, передбачених чинним законодавством. Відсутність цих умов означає, що відсутня і відповідальність [216, с. 456]. Тобто цивільно-правова відповідальність не настає за відсутності складу правопорушення, крім випадків, коли боржник звільняється від відповідальності за відсутності вини [187, с. 271].

Певні винятки з цього правила можуть встановлюватися законом. Вони стосуються, наприклад, умов стягнення неустойки, де застосування мір цивільної відповідальності допускається навіть при неповному, урізаному складі правопорушення: достатньо доказати протиправність дій і вину правопорушника. Як уже було зазначено, допускається також застосування мір цивільної відповідальності за відсутності вини правопорушника. Отже, можливість застосування в окремих випадках мір відповідальності без вини правопорушника, без збитків як результату правопорушення, без причинного зв'язку фактично значно розширює межі застосування цивільної відповідальності. Висновки російських цивілістів про чітку тенденцію у російському цивільному законодавстві до посилення цивільної відповідальності за порушення зобов'язань можна також застосувати до українського цивільного законодавства [27, с. 37].

Література:

1. *Цивільний кодекс України*. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2020. 456 с.
2. *Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників Проекту ЦКУ*. – Київ, 2014.
3. *Цивільне право: загальна частина. Практикум : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / кол. авт.* – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – 232 с.
4. *Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. В.І. Борисової, І.В.Спасібо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького*. Харків, 2017.